

Beata Dworakowska

Białystok

Przymioty Trójjedynego Boga w dwu-tekście Boskiej Liturgii św. Jana Chryzostoma

W niniejszym artykule przyjrę się zasadom, którymi należy się kierować przy dokonywaniu tłumaczeń tekstów liturgicznych na języki narodowe oraz realizacji tych wymagań w odniesieniu do określeń Trójjedynego Boga w starocerkiewnosłowiańskim¹ i polskim² tekście liturgii świętego Jana Chryzostoma.

Rola tychże zasad jest duża, gdyż bez zachowania przepisów liturgicznych obrzędy tracą swój ogólnokościelny charakter a stają się kultem prywatnym. Bez zachowania prawideł tłumaczenia, tekst przetłumaczonej liturgii może być dla wiernych niezrozumiały.

W trosce o to, aby uczestnictwo wiernych w liturgii było świadome i czynne wprowadza się możliwość sprawowania liturgii w językach narodowych. Z tych też powodów zaadaptowano liturgię św. Jana Chryzostoma do potrzeb polskiego wyznawcy Prawosławia. Przy dokonywaniu przekładów tekstów liturgicznych na języki narodowe należy uwzględniać właściwości poszczególnych języków³, pamiętając jednocześnie o tym, że [...] należy tłumaczyć bezpośrednio z tekstów oryginalnych⁴. Podstawą praktykowania obżędu prawosławnego są oficjalne greckie edycje ksiąg liturgicznych w języku cerkiewnosłowiańskim i sporządzone na ich podstawie przekłady na inne języki, w tym także na język polski.

¹ *Божественная литургия по чину св. Иоанна Златоустаго*, [w:] *Служебник*, Москва 1991.

² *Boska Liturgia Świętego Ojca Naszego Jana Chryzostoma*, Warszawa 2001.

³ Zob. G. Sokalski, *Tłumaczenie tekstów liturgicznych na język migowy*, www.glusi.pl.

⁴ „*Dei verbum*” *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym*, Sobór Watykański II, p. 22.

Tekst liturgiczny jako dokument obrzędowy jest środkiem ustnego przekazu. Jest on przede wszystkim znakiem zmysłowym, przez który modlący się ludzie nawiązują ze sobą łączność, lecz dla wierzących, którzy uczestniczą w liturgii, słowo jednocześnie stanowi misterium: poprzez wypowiedziane słowa sam Chrystus przemawia do swego ludu, a lud odpowiada swojemu Panu. Przekłady w liturgii mają zwiastować wiernym dobrą nowinę o zbawieniu, a następnie wyrażać modlitwę Kościoła do Boga. Dlatego też sporządzając przekład przeznaczony do liturgii tłumacz powinien wyrazić w innym języku nie tylko dosłowną treść i myśl tekstu oryginalnego. Jest on zobligowany do wiernego przekazania danemu narodowi w jego własnym języku tego, co Kościół w tekście oryginalnym chciał powiedzieć innemu narodowi i w innym języku. O wierności przekładu trudno przesądzać, jeżeli za punkt wyjścia bierze się jedynie każdy wyraz i każde zdanie. Wierność ocenia się badając dokładny kontekst liturgicznego przekazu zgodnie z jego naturą i właściwymi mu sposobami. Gdy chodzi o akt przekazu liturgicznego, nie wystarczy rozpatrywanie tego, co dosłownie podaje oryginał. Trzeba także zwracać uwagę na to, kto mówi, do kogo mówi i jak mówi. Tak więc przygotowując tłumaczenie trzeba zapewnić wierność posłannictwu pod różnymi względami, w szczególności należy wziąć pod uwagę:

- a) Treść, tj. to, co ma być przekazane,
- b) Adresata, tj. tych, do których zwraca się przekaz,
- c) sposób i formę przekazu⁵.

Kościół dąży do tego, by Liturgia nie była obca żadnemu krajowi, żadnemu narodowi, żadnej osobie. Powinna być zdolna do wyrażania się w każdej kulturze, zachowując w pełni swoją tożsamość i wierność tradycji. Tłumaczenie tekstów liturgicznych na języki narodowe jest jednym z elementów niezbędnych do inkulturacji liturgicznej. Za pośrednictwem języka ojczystego, będącego nośnikiem mentalności i kultury, można trafić do duszy narodu oraz pozwolić mu głębiej uczestniczyć w modlitwie Kościoła.

Wierni Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego mają kilka katechizmów. Używają języka starocerkiewnosłowiańskiego w nabożeństwie, chociaż coraz silniejsza jest tendencja do zastępowania go polskim. Tekst po polsku został wydrukowany w klasztorze męskim Najświętszej Marii Panny w Supraślu. Nie ma jednak decyzji Soboru Biskupów PAKP o zastąpieniu tekstu liturgii w języku cerkiewnosłowiańskim tekstem polskim. Jest dopuszczenie go do użytku. Istnieje szereg kontrowersji dotyczących sfery języka,

⁵ Rada ds. realizacji Konstytucji o liturgii, *Instrukcja o tłumaczeniu tekstów liturgicznych*, [w:] *Przekłady tekstów i informacje wydawnicze*, p. 5–17.

jakim w Eucharystii ma mówić polska Cerkiew. Obecnie używany język liturgii – cerkiewnosłowiański jest językiem bardzo wiernie oddającym sens oryginału greckiego, w którym to języku tworzone były ryty liturgii. Jako język liturgiczny, nigdy nie był w pełni zrozumiały. Tłumacząc na język polski teksty liturgii z jednej strony przybliżamy je wiernym, z drugiej zaś istnieje obawa, że święte treści spowszednieją. Niemniej jednak Prawosławie w Polsce musi podjąć dialog ze światem, a to jest możliwe tylko za pomocą języka zrozumiałego dla młodego pokolenia. Tym językiem jest polski.

Powyższe argumenty przemawiają za tłumaczeniem i stosowaniem tekstów liturgicznych w języku narodowym. Jednym z takich tekstów jest *Boska Liturgia Świętego Ojca Naszego Jana Chryzostoma*. Boska Liturgia to najważniejszy obrzęd w Kościołach wschodnich. Stanowi ona odpowiednik mszy w Kościele zachodnim. Ulubiona Liturgia św. Jana Chryzostoma, zwane go Złotoustym, jest najczęściej sprawowaną w prawosławnych świątyniach. Służy się ją rano w dzień świąteczny, tzn. w niedzielę lub jakiegokolwiek inne święto. Liturgia ta ma bardzo długą tradycję.

„Древние христиане собирались, читали и пели молитвы и псалмы, читали в Св. Писание, совершали священные действия и принимали Св. Причастие. Сперва Литургия совершалась на память. Из за этого в разных церквах была разница в чтении молитв. В четвертом веке Литургия была изложена письменно Св. Василием Великим, а потом Св. Иоанном Златоустом. В основу этой Литургии была положена Литургия Св. Апостола Иакова, первого епископа Иерусалимского. Литургия Св. Иоанна Златоуста совершается в Православной Церкви в течение всего года, кроме 10 дней в году, в которые совершается Литургия Василия Великого. [...] Православное богослужение отличается своей красотой, богатством и глубиной. Существует мнение, что русский человек учился Закону Божию и христианской жизни, не по учебникам катихизма а по молитвам и богослужениям – так как они содержат все богословские науки, а также читая жития святых”⁶. Boskość Liturgii, jej zakorzenienie w kulturze stanowi niewątpliwie olbrzymią barierę etnolingwistyczną w przekładzie na poszczególne języki narodowe, ale też wyzwanie dla filologów.

W niniejszym artykule skoncentruję się na językowym obrazie Trójcy Świętej i Jej przymiotach w tekstach oryginału i przekładu Boskiej Liturgii Św. Jana Chryzostoma. Dla ojców kapadockich (Bazyli Wielki, Grzegorz Teolog, Grzegorz z Nysy) punktem wyjścia są osoby Trójcy Świętej. „Credo”

⁶ *Божественная литургия. Обзор*, www.dorogadomoy.com/d10lit.html.

mówi o tym wyraźnie: „Wierzę w jednego Boga, Ojca Wszechmogącego [...] Jezusa Chrystusa, Syna Bożego Jednorodzonego [...] w Ducha Świętego”. Zasadą jedności Trójcy jest osoba Boga Ojca. Teologia grecka rozważa Osoby, by dojść do jedności natury. Natura jest treścią osoby. Skoro punktem wyjścia teologii neonicejskiej jest osoba to znaczy, że wszystkie relacje trynitarnie muszą mieć charakter osobowy – Bóg jest jeden, ponieważ jeden jest Ojciec. Ojciec jest jedynym źródłem Syna i Ducha Świętego. Każda z Osób jest Bogiem z powodu swej współistotności z Ojcem – Syn jest zrodzony, a Duch jest tchnieniem. Oznacza to, że Ojciec jest zasadą jedności Trójcy⁷.

Jedność Trójcy Świętej wyrażona jest bezpośrednio w tekście Boskiej Liturgii św. Jana Chryzostoma. Problem trynitarny, skomplikowany ze swej natury, ma odzwierciedlenie w językowym obrazie Trzech Osób i powiązań między nimi. Zarówno tekst cerkiewnosłowiański, jak i polski zawierają określenia poszczególnych Osób, jak też Trójcy jako jedności. W dwu-tekście Boskiej Liturgii znalazłam 85 różnych jednostek określających Trójjedynego Boga. Niektóre z nich powtarzają się kilkukrotnie w różnych miejscach tekstu. Wśród nich najwięcej jest określeń Boga (42 jednostki przekładowe). Na drugim miejscu pod względem liczby jednostek znajdują się nazwy Syna (33), na trzecim – Trójca (5) i na końcu, reprezentowany tylko 4 jednostkami przekładowymi, Duch Święty.

Osoba Boga Ojca jest podstawą Trójcy Świętej. W związku z tym, Bóg jest najczęściej wzywany podczas Liturgii. Analiza translatów i odpowiadających im translatów pokazuje także różnorodność i bogactwo określeń w stosunku do Boga. Pojawiają się różne miana Boga, np.:

І́акоу бѣ́тъ ѿ челоуѣколюбецѣ бѣ́тъ ѿ сѣ

- *jesteś Bogiem Dobrym, Miłującym człowieka*

Бже сѣ́тъ

- *Boże Święty*

гдѣ бѣ́тъ

- *Pan Bóg*

Бже сѣ́лъ

- *Boże Mocy*

архїерей на́мъ былъ ѿ сѣ

- *stałeś się naszym Arcykapłanem*

⁷ Zob. H. Paprocki, *Problem trynitarny*, [w:] *Augustyn w teologii prawosławnej*, www.cerkiew.pl.

црѣ всѣхъ

- [...] *Króla wszystkich*

творца небъ и земли

- [...] *Stworzyciela nieba i ziemi*

сѣтъ гдѣ саваѡдъ

- *Święty Pan Zastępów*

Jeszcze większe zróżnicowanie uwidacznia się przy analizie przymiotów, którymi obdarzony jest Bóg i określić odnoszących się do Niego, jako Ojca wszystkich wierzących. Analizowane określenia pokazują jednocześnie boskość Pierwszej Osoby Trójcy Świętej, np.:

со безначальнымъ твоимъ оцемъ

- *Z Ojcem Twoim, nie mającym Początku*

ты бо еси бѣтъ неизречененъ, недовѣдомъ,
невидимъ, непостижимъ, приснъ сый, такожде сый

- *Ty bowiem jesteś Bogiem niewysłowionym, niepojętym, niewidzialnym, nieogarnionym, zawsze i tak samo będącym*

сѣтъ еси и пресѣтъ

- *Święty jesteś i Najświętszy*

Гдѣ вседержителю

- *Panie wszechmocny*

Бже дхѡвъ, и всѣхъ плѡти

- *Boże duchów i ciała wszelkiego*

Ѣдинъ сѣтъ, и во сѣтыхъ почиваѡи

- *Jedyny Święty i w świętych spoczywający*

Гдѣ бже вседержителю, Ѣдине сѣ

- *Panie Boże wszechmogący*

црю невидимый

- *Królu niewidzialny*

jak też podkreślają Jej dobroć i miłosierdzie w stosunku do wiernego ludu, m.in.:

ВѦКО, ПО БѦГОУТРОБѦЮ ТВОЕМОУ

- *Władco, w łaskawości Twojej*

ИѦКѦ БѦГЪ И ЧЕЛОВѦКОЛЮБЕЦЪ БѦЪ ѦСИ

- *Jesteś Bogiem Dobrym*

ТА ѦГЕО МОЛЮ ѦДИНАГО БѦГАГО И БѦГОПОСЛАШАИВАГО

- *[...] jedynego dobrego i skłonnego do wysłuchania*

ГДѦ, КРѦПОСТЕ МОѦ, ГДѦ ѦТВЕРЖДѦНІЕ МОЕ, И ПРИЕѦЖИЦЕ МОЕ

- *Pan opoką moją i ucieczką moją, i ratunkiem moim*

ВѦКО, ВРАЧѦ ДѦШЪ И ТѦЛЕСЪ

- *Władco, [...] Lekarzu dusz i ciał naszych i inne.*

Podobne zróżnicowanie ilościowe i tematyczne przejawia się w określeniach kierowanych do Drugiej Osoby Trójcy Świętej – Syna. Jest On często określany w tekście Boskiej Liturgii tymi samymi słowami, co Bóg. Świadczy to o Ich jedności i współlistnieniu. Wierni wzywają Syna wołając, m.in.:

ХРѦТЕ БЖЕ НАШЪ

- *Chryste Boże nasz*

ХРѦТА БЕЗСМѦРТНАГѦ ЦРѦ И БѦ НАШЕГѦ

- *Króla i Boga naszego*

СНА БЖІѦ, ѦДИНОРѦДНАГО

- *Syna Bożego Jednorodzonego*

БѦТА ИСТИННА Ѧ БѦТА ИСТИННА

- *Boga prawdziwego z Boga prawdziwego*

ѦГНЕЦЪ БЖІИ

- *Baranek Boży*

ТЫ ѦСИ ВОИСТИННѦ ХРѦТОСЪ, СИЪ БѦТА ЖИВАГѦ

- *Ty jesteś zaprawdę Chrystusem, Synem Boga Żywego*

ЧЛѦВЕКОЛЮБЧЕ ВѦКО

- *Władco Miłujący człowieka itd.*

Chrystus, analogicznie do Osoby Boga Ojca, jest nieogarniony ludzkim umysłem jako Bóg. Ma to swoje odbicie w przymiotach Syna Bożego. Tekst Liturgii określa Go mianem, m.in.:

снѣ бж҃ій, во сѣ́хъ днѣвѣхъ сѣхъ

- *Synu Boży, przedziwny w swych świętych*

хр҃тѣ, со о́цѣмъ ѡ́ дхѡмъ, всѧ́ ѡсполнѧ́й неуписанный

- *Ty, którego żadne słowo opisać nie może*

свѣ́та ѡ́ свѣ́та

- *Światłość ze światłości*

Ѣ́динъ сѣ́, Ѣ́динъ гдѣ́, ѡ́нъ хр҃тѡсѣ́

- *Jeden Święty, jeden Pan, Jezus Chrystus*

Ѣ́ мѡдрѡстѣ́, ѡ́ слѡвѣ́ бж҃ій

- *O mądrości i Słowo Boga*

молѡ́ва хр҃та́ бг҃а

- *Do Chrystusa Boga Słowa i inne.*

Jednocześnie Chrystus jest bliższy ludziom niż Bóg Ojciec, ponieważ jest Bogiem-Człowiekiem. Jest Bogiem dobrym, Zbawcą ludzkości, co uwiadacznia tekst Boskiej Liturgii, np.:

ты́ во ѣ́си просвѣ́щеніѣ́ дѡшъ ѡ́ тѣ́лѣсѣ́ на́шихъ, хр҃тѣ́ бж҃е

- *Ty jesteś oświeceniem dusz i ciał naszych, Chryste Boże*

Щедрѡ́тами Ѣ́диннорѡ́днагѡ́ снѧ́ твоегѡ́

- *Przez szczodroblivość Jednorodzonego Twego Syna*

члѣ́вѣколю́бче́ вл҃ко

- *Władco Miłujący człowieka*

бл҃годѣ́телю́ дѡшъ на́шихъ

- *Dobroczyńco dusz naszych*

хр҃тѣ́ бж҃е, ѡ́пѡвѧ́ніѣ́ на́ше

- *Chryste Boże, Nadziejo nasza*

Хр҃тѡсѣ́ ... ѡ́акѡ́ бл҃гъ ѡ́ члѣ́вѣколю́бецѣ́

- *Chrystus [...] jest Dobrym i Miłującym człowieka itd.*

Najbardziej tajemniczą Osobą Trójcy Świętej jest Duch Święty. Jest On tchnieniem Ojca. Jest Duchem, Kimś bardzo odległym wyobrażeniom umysłu ludzkiego. W tekstach sakralnych Duch Święty najczęściej ukazuje się pod postacią gołębic. Jego niebyt powoduje duży dystans człowieka do Trzeciej Osoby Trójcy Świętej. W związku z powyższym bardzo rzadko bywa wzywany w tekście Liturgii, np.:

ДѢ́ХА СѢ́ТАГО, ГДѢ́А, ЖИВОТВОРѢ́ЩАГО

- *Ducha Świętego, Pana, Ożywiciela*

ДѢ́ХА СѢ́ТАГО ГЛАГО́ЛѢЩАГО ПРѢ́РВКИ

- *Ducha Świętego, który mówił przez proroków*

ДѢ́ХА НЕ́БНАГО

- *Ducha z niebios*

ПРЕСѢ́ТАГО ТВОЕГѠ ДѢ́ХА

- *Najświętszego Twego Ducha*

Co do przymiotów Ducha Świętego, to też pojawia się ich niewiele w analizowanych tekstach. Jest On określany mianem Ożywiciela, który jest:

ВСЕСѢ́ТЫМЪ И БЛГѢ́ИМЪ И ЖИВОТВОРѢ́ЩИМЪ ТВОѠМЪ ДѢ́ХОМЪ

- *Najświętszym i Dobrym i Życiodajnym twoim Duchem*

W analizowanym dwu-tekście Boskiej Liturgii poza inwokacjami skierowanymi do poszczególnych Osób Trójcy Świętej, pojawiają się także przymioty Trójcy jako jedności „Ojca, Syna i Ducha Świętego”. Wierni wzywają:

ВЪ ТРѢ́ЦѢ Ѣ́ДИНОМЪ БГѠ

- [...] *w Trójcy jedynemu Bogu*

ЖИВОТВОРѢ́ЩЕЙ ТРѢ́ЦѢ

- *życiodajnej Trójcy*

ТРѢ́ЦѢ Ѣ́ДИНОСѢ́ЩИМЪЮ, И НЕРАЗДѢ́ЛЬНЪЮ

- *Tróję Współistotną i Niepodzielną*

Jest to potwierdzenie wyznania wiary zawartego w „Credo”.

Przedstawiona analiza semantyczna wybranych przymiotów Trójjedynego Boga w tekście oryginału i przekładu pokazuje jednocześnie strategie translatorskie zastosowane w procesie przekładu. Nie trzeba być krytykiem przekładu, by zauważyć, że znakomita większość analizowanych jednostek przekładu została przetłumaczona w sposób nie tylko wierny, co nawet do-

słowny. W bardzo dużym stopniu zostały zachowane oryginalne znaczenia, konstrukcje gramatyczne, szyk wyrazów, a nawet interpunkcja, np.:

ТЫ БО ЁСН БГЪ НЕИЗРЕЧЕНЪ, НЕДОВѢДОМЪ,
НЕВІДИМЪ, НЕПОСТИЖИМЪ, ПРИСНУ СЫИ, ТАКОЖДЕ СЫИ

- *Ty bowiem jesteś Bogiem niewysłowionym, niepojętym, niewidzialnym, nieogarnionym, zawsze i tak samo będącym*

СТЪ ЁСН И ПРЕСТЪ

- *Święty jesteś i Najświętszy*

ЦРЮ НЕВИДИМЫИ

- *Królu niewidzialny*

ХРТЕ БЖЕ НАШЪ

- *Chryste Boże nasz*

ХРТА БЕЗСМЕРТНАГВ ЦРѦ И БГА НАШЕГВ

- *Chrystusa, nieśmiertelnego Króla i Boga naszego*

СВѢТА Ѡ СВѢТА

- *Światłość ze światłości*

ЉГНЕЦЪ БЖИИ

- *Baranek Boży*

ГДА И БГА И СПСА НАШЕГВ ІИСА ХРТА

- *Pana i Boga, i Zbawiciela naszego, Jezusa Chrystusa*

СТѠМЪ ГДЪ ІИСУ, ЁДИНОМЪ БЕЗГРѢШНОМЪ

- *Świętemu Panu Jezusowi, jedynemu bezgrzesznemu*

ВСЕСЪТЪМЪ И БЛГІМЪ И ЖИВОТВОРАЦИМЪ ТВОІМЪ ДХѠМЪ

- *Z Najświętszym i Dobrym i Życiodajnym twoim Duchem*

ЖИВОТВОРАЦЕИ ТРЦѢ

- *życiodajnej Trójcy*

ОЦЪ И СНЪ, И СТѠМЪ ДХЪ

- *Ojcu i Synowi, i Świętemu Duchowi*

ТРЦЪ ЁДИНОСЪЩНОЮ, И НЕРАЗДѢЛЬНОЮ

- *Tróję Współistotną i Niepodzielną*

W przytoczonych przykładach tłumaczenia dosłownego uwagę przykuwa jedynie fakt zróżnicowania wielkości liter w określeniach odnoszących się do poszczególnych Osób Trójcy Świętej. Większość przymiotników pisanych małą literą w tekście cerkiewnosłowiańskim jest w tekście przekładu oddanych przy użyciu wielkich liter. Jest to dostosowanie tekstu do normy językowej języka docelowego. Zgodnie z zasadami ustalonymi przez Komisję Języka Religijnego przy Radzie Języka Polskiego wielką literą piszemy nazwy własne (wszystkie człony), np.: Bóg Ojciec, Syn Boży, Duch Święty, Jezus Chrystus, Matka Boska i in. oraz jednowyrazowe określenia Boga, np.: Opatrzność, Mesjasz, Odkupiciel, Zbawiciel. Peryfrazy Boga pisze się wariantywnie dużą lub małą literą, np.: Ojciec Niebieski / ojciec niebieski, Słowo Wcielone / słowo wcielone, Trzy Osoby Boskie / trzy osoby boskie. Dodatkowe określenia identyfikujące, zwykle związane z konkretnym wizerunkiem, piszemy dużą literą, np. Matka Boska Nieustającej Pomocy. Jeżeli nazwa osobowa nie jest jednostkowa, zasadniczo używamy małej litery, np.: apostoł, anioł, archanioł, anioł stróż, szatan. Natomiast piszemy wielką literą, jeśli nazwa ta stanowi indywidualizujący składnik nazwy własnej, np.: św. Paweł Apostoł, św. Michał Archanioł⁸.

Powszechnie wiadomo, że wierność w przekładzie nie oznacza identyczności. Zawsze teksty oryginału i przekładu różnią się od siebie. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest wiele, m.in.: obrany cel przekładu, strategie translatorskie, zgodność z normą językową i uzusem języka docelowego, czy też bariera etnolingwistyczna. Różnice pojawiły się także w analizowanych parach translandów i translatów, wyekscerpowanych z Boskiej Liturgii św. Jana Chryzostoma. W aspekcie leksykalnym zmiany są niewielkie. Nie pojawiają się transformacje zmieniające sens oryginału, jak np.: przekształcenie kompleksowe czy przekład antonimiczny. W jednostkowych przypadkach została zastosowana zmiana pola semantycznego poprzez konkretyzację, dyferencjację lub generalizację oraz rozwinięcie logiczne, czy też zabiegi formalne w postaci opuszczenia lub dodania jednostki w tekście przekładu w stosunku do tekstu oryginału, np.:

ГДН, КРѢПОСТЕ МОА, ГДЪ ОУТВЕРЖЕНІЕ МОЕ, И ПРИБѢЖИЩЕ МОЕ

- *Pan opoką moją i ucieczką moją, i ratunkiem moim*

ТЕБѢ НЕНАГО БѢА ОЦА, И ГЛАГОЛАТИ

- *Ciebie, nadniebiańskiego Boga Ojca*

⁸ Zob. *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, pod red. R. Przybylskiej i W. Przyczyny, Tarnów 2004.

мѡлѡстѣ вѣлѣагѡ бѣа и спѣса нѡшегѡ їнса хрѣта

- *Miłosierdzie wielkiego Boga i Zbawiciela naszego, Jezusa Chrystusa*

хрѣтѣ, со ѡцѣмъ и дѣомъ, всѣа исполнѣаа неупѣсанный

- *Ty, którego żadne słowo opisać nie może*

сѣа ѣсть сѣааа честнѣаа крѡвь твоѣа

- *to jest [...] najczcigodniejsza Krew Twoja*

ѡ пасха вѣлѣа, и свѣщеннѣйшаа хрѣтѣ

- *O Pascho wielka i najświętsza, Chryste*

вѣако, по бѣгоѡтрѡбію твоѣмѡ

- *Władco, w łaskawości Twojej*

съ нѣаи, богѣаа мѡлѡстѣ твоѣа и щедрѡты твоѣа

- *daj nam [...] bogactwo Twojego miłosierdzia i obfitości łask Twoich i inne.*

Jedyne widoczne zmiany występujące w polskim tekście Boskiej Liturgii w porównaniu z tekstem cerkiewnosłowiańskim dotyczą transformacji gramatycznych. Jest to najczęściej spowodowane dostosowaniem konstrukcji gramatycznych, składniowych do normy języka polskiego. Pojawiają się różnego typu zamiany w obrębie części mowy, części zdania, np.:

вѣаа всѣхъ

- *jako Władca wszystkiego*

сѣрафѣмѡвъ гѣа, и црѣ їнлѣвъ

- *[...] Król Izraela*

гѣа бѣе всѣдержѣтелю, ѣдѣне сѣе

- *Panie Boże wszechmogący*

воплѡтѣвшасѣ ѡ дѣа сѣа и мрѣн дѣа, и вѡчѡлѡвѣчшасѣа

- *[...] wcielił się z Ducha Świętego, i Marii dziewicy, i stał się człowiekiem*

сѣдѣааа ѡдѣснѡю ѡцѣа

- *który [...] siedzi po prawicy Ojca*

дѣа сѣаго, гѣа, животѡрѣааго

- *Ducha Świętego, Pana, Ożywiciela*

дѣа неааго

- *Ducha z niebios itd.*

Zamiana pojedynczego wyrazu wyrażeniem, m.in.:

СО БЕЗНАЧАЛЬНЫМЪ ТВОИМЪ ОЦЕМЪ

- [...] *nie mającym początku*

ІАКЪ МИЛОСТИВЪ И ЧЛВКОЛЮБЕЦЪ БГЪ ЕСИ

- *Bogiem [...] Miłującym człowieka*

ТА ОУБО МОЛЮ ЕДИНАГО БЛАГАГО И БЛАГОПОСЛАВНАГО

- *Błagam Ciebie [...] skłonnego do wysłuchania*

ТЕБѢ СТРАШНОМУ БГУ

- *Przed Tobą, budzącym bojaźń Bogiem*

СШЕДШАГО СЪ НЕБЪ

- [...] *który zstąpił z nieba*

ВОЗШЕДШАГО НА НЕБА

- [...] *który wstąpił na niebios*

ДХА СЪАГО ГЛАГОЛАВШАГО ПРРВКИ

- *Ducha świętego, który mówił przez proroków i inne.*

Czy też zmiana kolejności elementów w zdaniu, czyli transformacje w szyku wyrazów, np.:

ІАКЪ МИЛОСТИВЪ И ЧЛВКОЛЮБЕЦЪ БГЪ ЕСИ

- *Bogiem miłosiernym jesteś*

ІАКЪ БГЪ И ЧЛВКОЛЮБЕЦЪ БГЪ ЕСИ

- *Jesteś Bogiem Dobrym*

ЧЛВКОЛЮБЕЧЕ ВЛКО

- *Władco, Miłujący człowieka*

БЖЕ ДУХОВЪ, И ВСАКА ПЛОТИ

- *Boże duchów i ciała wszelkiego*

СЕРАФИМОВЪ ГДЪ, И ЦРЬ ІИЛЕВЪ

- *Pan Serafinów i Król Izraela*

Щедрѣтами ѿдннорѣднагѡ сѣна твоегѡ

- *Przez szczodrobliwosc Jednorodzonego Twego Syna*

снѣ бжїѣ, во стѣхѣ дївєнѣ снѣ

- *Synu Boży, przedziwny w swych świętych itp.*

Przedstawiona analiza dwu-tekstu Boskiej Liturgii św. Jana Chryzostoma pod względem sposobu przekładu określić dotyczących Trójcy Świętej wykazała, że w sferze znaczeniowej tekst cerkiewnosłowiański jest niemalże dosłownie odwzorowany w języku polskim. Konieczne, choć nieliczne zmiany, dotyczą zagadnień czysto formalnych, czyli gramatyki i składni. Tłumacze bardzo dobrze poradzi sobie z tak trudną materią językową, jaką jest język ściśle specjalistyczny – język liturgiczny. Przekład jednocześnie zachowuje tradycję i modyfikuje tekst Liturgii, dostosowując go do oczekiwań współczesnego wyznawcy, szczególnie – młodego pokolenia. Przeanalizowany tekst przekładu jest stylistycznie, treściowo i emocjonalnie wierny tekstowi oryginalnemu. Tekst Liturgii charakteryzuje wysoki styl języka, który w przekładzie zostaje oddany nie poprzez zabieg głębokiej archaizacji, a przy zastosowaniu tych cech języka liturgicznego, które nie zaciemniają tekstu, lecz nadają mu pożądanego dostojeństwa tak, żeby wierny miał poczucie spotkania z językiem innym niż otaczający go na co dzień. Przeanalizowany przekład Boskiej Liturgii św. Jana Chryzostoma przybliży Osoby Trójcy Świętej polskojęzycznemu wyznawcy Prawosławia, nie tracąc jednocześnie sakralnej funkcji słowa.

SUMMARY

The article presents rules which should be taken into consideration during the translation of liturgical texts. The objects of particular analysis are definitions of the Holy Trinity in one God and their qualities in Old Church Slavonic and Polish texts of the Divine Liturgy of Saint John Chrysostom. The author presents their linguistic description and specific techniques, used by translators in the process of translation.

РЕЗЮМЕ

В данной статье представлены общие правила, которыми надо руководствоваться, переводя тексты литургии. Предметом подробных исследований стали определения Особ Святой Троицы и их свойств в староцерковнославянском и польском текстах Божественной Литургии св. Иоанна Златоуста. В статье проведена их языковая характеристика и определена техника перевода, использованная переводчиками в процессе трансляции.